

การพัฒนากรอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม ในประเทศไทย

The Development of Legal Framework to Promote Social Enterprises in Thailand

มนิรัตน์ จันทร์หนั้ว¹, ประพิน นุชเปี่ยม² และ วริยา ล้าเลิศ³

Maneerat Channew¹, Prapin Nuchpiam² and Wariya Lamlert³

คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Graduate School of Law, National Institute of Development Administration

Email: maneerat.chan@stu.nida.ac.th

Received February 11, 2022; **Revised** March 21, 2022; **Accepted** April 15, 2022

Abstract

This research aims to study the message of thinking with social enterprises as a whole and to study the differences in laws between social enterprises of Thailand and foreign countries, to analyze the state of legal problems related to social enterprises of Thailand, as well as to propose a legal concept framework that helps to support Social Enterprises in Thailand. According to the results of the study, there are many problems and flaws in Thailand's law, which is the definition of social enterprises (SE), the problem of social enterprises' character, the problem of the social enterprise certification system, the problem by prohibiting the use of social enterprises, the problem of measures to promote social enterprises, and the problem of law enforcement for social enterprises. As a result of the study, the researchers proposed several amendments to the social enterprise promotion and suggested that the government should develop a new legal model for registration of commercial enterprises as social enterprises, especially in the case of foreign countries, as an alternative to the social enterprise promotion act B.E. 2562. In order for social enterprises to thrive, equivalent to countries and, more importantly, to achieve sustainable development.

Keywords: Social Enterprise; Office of Social Enterprise Promotion; Social entrepreneurship

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อคิดว่าด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมในภาพรวมและเพื่อศึกษาความแตกต่างของกฎหมายวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยกับของต่างประเทศ รวมถึงเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยและเพื่อเสนอกรอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย จากผลการศึกษาพบว่า กฎหมายของประเทศไทยมีปัญหาและข้อบกพร่องหลายประการ กล่าวคือ ปัญหาด้านนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาด้านคุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาด้านการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาการห้ามใช้คำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาด้านมาตรการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงถึงปัญหาด้านการบังคับใช้กฎหมายสำหรับองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม จากผลการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมและเสนอให้ภาครัฐพัฒนารูปแบบกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนพาณิชย์เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะเหมือนเช่นกรณีของต่างประเทศ เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมควบคู่ไปกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562 ทั้งนี้ เพื่อให้วิสาหกิจเพื่อสังคมเจริญเติบโตเทียบเท่าขนาดอารยประเทศและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: วิสาหกิจเพื่อสังคม; กฎหมายส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม; ผู้ประกอบการเพื่อสังคม

บทนำ

แนวคิด “วิสาหกิจเพื่อสังคม” เป็นแนวคิดที่แทบจะไม่ใช่ที่รู้จักในอดีตที่ผ่านมา จนกระทั่งในช่วงต้นทศวรรษที่ 90 ได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะประเทศในกลุ่มสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และแนวคิดนี้ยังได้แพร่หลายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลกในเวลาอันรวดเร็วจนถึงปัจจุบัน (Nyssens & Defourmy, 2010) หลักคิดและทฤษฎีพื้นฐานของแนวคิดนี้มีจุดเริ่มต้นหรือพัฒนามาจากทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder theory) โดยคำจำกัดความของคำว่า “ผู้มีส่วนได้เสีย” ที่เป็นที่แพร่หลายเกิดจากการเขียนหนังสือของ Freeman (1984) ซึ่งได้ให้นิยามไว้ว่า คือ กลุ่มและบุคคลผู้ซึ่งอาจมีผลต่อหรือได้รับผลกระทบจากความสำเร็จของภารกิจขององค์กร ซึ่งสอดคล้องกับนิยามที่กำหนดโดย Post, Lawrence & Weber (2001) ได้ให้นิยามไว้ว่า ผู้มีส่วนได้เสียคือบุคคลหรือกลุ่มซึ่งมีผลกระทบหรือได้รับผลกระทบจากการตัดสินใจขององค์กร นโยบายและการปฏิบัติ อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาถึงนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคมนั้นไม่ปรากฏว่ามีนิยามศัพท์สากล แต่มีหลายหน่วยงานในระดับสากลที่พยายามให้นิยามความหมาย อาทิ The United Nations Global Compact and The Rockefeller Foundation (2012) ได้กล่าวไว้ว่าการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม หมายถึง ธุรกิจขนาดเล็กถึงขนาดกลางที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผลเชิงบวกให้กับสังคมหรือสิ่งแวดล้อมและในขณะเดียวกันก็สร้างผลตอบแทนทางการเงินด้วย ในขณะที่คณะกรรมาธิการยุโรป (European Commission, 2011) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม หมายถึง ผู้ประกอบการในระบบเศรษฐกิจสังคม ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการสร้างผลกระทบทางสังคมมากกว่าการแสวงหากำไรสำหรับเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นส่วน มีการดำเนินงานโดยการจัดหาสินค้าและบริการสำหรับตลาดในรูปแบบของผู้ประกอบการและนวัตกรรมรูปแบบใหม่ ผลกำไรส่วนใหญ่จะนำไปใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางสังคม มีการจัดการอย่างเปิดเผยและมีความรับผิดชอบต่อพนักงาน ผู้บริโภค รวมถึงผู้มีส่วนได้เสียที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมเชิงพาณิชย์ของบริษัท จากนิยามที่กำหนดขึ้น

โดยองค์กรในระดับสากลดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมเกิดจากการผสมผสานระหว่างองค์กรภาคไม่แสวงหากำไรกับองค์กรภาคแสวงหากำไรเข้าด้วยกันหรือเรียกอีกอย่างว่าองค์กรลูกผสม (Hybrid) มีการบริหารจัดการองค์กรภายใต้ทฤษฎี ผู้มีส่วนได้เสีย โดยมีเป้าหมายในการมุ่งพัฒนาประเทศใน 3 มิติไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อมตามหลัก “Triplon bottom line” อันเป็นแนวคิดของ John Elkington (Elkington, 2004) ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่มุ่งเน้นความสมดุลระหว่างมนุษย์ (People) โลก (Planet) และกำไร (Profit)

การเป็นองค์กรลูกผสมดังกล่าวนำมาสู่ปัญหาสถานะทางกฎหมายขององค์กร เนื่องจากในช่วงแรกๆ ของการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคมไม่ปรากฏว่ามีรูปแบบหรือโครงการทางกฎหมายใดที่สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม ในแต่ละประเทศจึงได้ริเริ่มพัฒนากฎหมายภายในประเทศเพื่อให้วิสาหกิจเพื่อสังคมมีสถานะทางกฎหมายที่ชัดเจน โดยรูปแบบการให้สถานะทางกฎหมายที่เป็นที่นิยมนั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ ได้แก่ ระบบทะเบียนวิสาหกิจเพื่อสังคมและระบบจดทะเบียนพาณิชย์ ระบบทะเบียนวิสาหกิจเพื่อสังคม หมายถึง การอนุญาตให้องค์กรที่มีรูปแบบทางกฎหมายใด ๆ และมีคุณสมบัติตรงตามที่กฎหมายกำหนดไว้มาขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ประเทศที่ใช้ระบบนี้ เช่น ประเทศเกาหลีใต้ ประเทศฟินแลนด์ ประเทศเดนมาร์ก และประเทศไทย ส่วนระบบจดทะเบียนพาณิชย์ หมายถึง การกำหนดให้วิสาหกิจเพื่อสังคมจดทะเบียนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบนิติบุคคลตามกฎหมายเฉพาะที่มีการออกแบบโครงสร้างทางกฎหมายขึ้นมาใหม่ที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคม ประเทศที่ใช้ระบบนี้ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และอิตาลี

งานวิจัยนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาข้อคิดว่าด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมในภาพรวม และเพื่อศึกษาความแตกต่างของกฎหมายวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยกับของต่างประเทศเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยและเพื่อเสนอกรอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย เพราะการจะใช้วิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อเป็นเครื่องมือในการยกระดับการพัฒนาประเทศได้นั้น จำเป็นต้องมีมาตรการที่หลากหลาย ทั้งมาตรการนั้น ๆ ต้องมีความชัดเจนและสามารถสร้างความโดดเด่นให้กับวิสาหกิจเพื่อสังคมได้ นอกจากนี้ ยังต้องมีปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญอีกหลายประการ เช่น การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการมีสภาพแวดล้อมทางกฎหมายที่เอื้อต่อการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคม กฎหมายที่มีอยู่เดิมหรือที่สร้างขึ้นใหม่ต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคม แต่ต้องส่งเสริมการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคม ดังนั้น หากสภาพแวดล้อมของกฎหมายที่มีอยู่เดิมไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตของภาควิสาหกิจเพื่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาครัฐก็จำเป็นต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนากฎหมายต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อคิดว่าด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมในภาพรวม รวมถึงศึกษาความแตกต่างขององค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมกับองค์กรประเภทอื่น
2. เพื่อศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทยและบริบทของต่างประเทศ รวมถึงตลอดถึงนโยบายและหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจเพื่อสังคม
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ

4. เพื่อเสนอกรอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาข้อความคิดเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมในภาพรวมและในบริบทของประเทศไทย หลักกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องและศึกษากฎหมายต่างประเทศ โดยคัดเลือกจากประเทศที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม ได้แก่ กฎหมายของสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา อิตาลี และเกาหลีใต้ ครอบคลุมหลักกฎหมายที่ใช้บังคับแก่องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมในรูปแบบ The Community Interested Company หรือ CIC) Low-Profit Limited Liability Company หรือ L3C, Benefit Corporation ทั้งที่เป็นกฎหมายต้นแบบ Model Business Corporation Legislation หรือ MBCL และกฎหมายในระดับมลรัฐจำนวน 2 มลรัฐ ได้แก่ กฎหมายของมลรัฐแมริแลนด์ (Maryland Codes (Corporations and Associations) และกฎหมายของมลรัฐเดลาแวร์ (Delaware General Corporation Legislation), Stability Act of 2016 N. 208 และ Social Enterprise Promotion Act หรือ SEPA

ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-Interview) กลุ่มตัวอย่างประกอบ โดยในส่วนของสัมภาษณ์เชิงลึกใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงบุคคลทั่วไปที่มีอำนาจหน้าที่และประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจเพื่อสังคม จำนวน 9 คน ประกอบไปด้วยนักวิชาการจำนวน 2 คน ผู้ประกอบการภาคธุรกิจเอกชนจำนวน 2 คน ผู้บริหารองค์กรเพื่อสังคมจำนวน 3 คน และตัวแทนจากบริษัทประชารัฐสามัคคี (ประเทศไทย) จำกัด จำนวน 2 คน

ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยนี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2564

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมพัฒนามาจากองค์กรภาคส่วนที่สาม (Third Sector) ซึ่งคำว่า “ภาคที่สาม” หรือ Third Sector เป็นคำที่ใช้อธิบายช่วงขององค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (public sector) และไม่ใช่ภาคเอกชน (private sector) ในสหรัฐอเมริกาเรียกแตกต่างออกไปว่า “ภาคส่วนที่ไม่แสวงหาผลกำไร (non-profit sector)” ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มทางสังคม โดยก่อตั้งขึ้นเป็นองค์กรหรือองค์การหรือเครือข่ายที่จัดกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม หรือเพื่อช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาส หรืออาจเรียกว่าเป็น “ภาคอาสาสมัครและชุมชน” (voluntary and community sector) ก็ได้ แต่ลักษณะที่สำคัญของภาคส่วนที่สามคือมีความเป็นอิสระจากรัฐในการดำเนินงาน และมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่มุ่งบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายทางสังคม โดยพบว่า มีการนำแนวคิดนี้มาใช้ทั้งทางฝั่งแอตแลนติก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกลุ่มสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกา และในเวลาต่อมาได้แพร่หลายไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก เช่น เอเชียตะวันออกและละตินอเมริกา ในยุโรปแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม ดูเหมือนจะปรากฏตัวครั้งแรกในประเทศอิตาลี โดยได้รับการประชาสัมพันธ์ผ่านวารสารที่มีชื่อว่า “Impresa sociale” ซึ่งได้เปิดตัวในปี ค.ศ. 1990 จนนำไปสู่การออกกฎหมายเพื่อสร้างรูปแบบทางกฎหมายใหม่ของ “สหกรณ์เพื่อสังคม” (Social Cooperatives) ของรัฐสภาอิตาลี ในปี ค.ศ. 1991 (Nyssens & Defourmy, 2010) โดยกฎหมายสหกรณ์เพื่อสังคมสังคม เป็นองค์กรรูปแบบไม่แสวงหาผลกำไร กล่าวคือ วัตถุประสงค์

หลักของสหกรณ์ไม่ได้มีเพื่อการมุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก ซึ่งมีเงื่อนไขทางกฎหมายที่แตกต่างไปจากสหกรณ์ทั่วไปหลายประการ เช่น จำนวนสมาชิกของสหกรณ์ การกำหนดอัตราการจัดสรรผลตอบแทน รวมถึงการแบ่งปันผลกำไรอย่างน้อยร้อยละ 3 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกองทุนเพื่อสนับสนุนและพัฒนากิจกรรมของสหกรณ์ ลักษณะเด่นของสหกรณ์เพื่อสังคม คือ มีการดำเนินงานที่คล้ายกับบริษัท โดยออกไปแข่งขันในตลาดธุรกิจ แต่ผลกำไรที่ได้จะนำมาใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมซึ่งต่างจากบริษัททั่วไป ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นองค์กรที่มีลักษณะผสมระหว่างภาค ไม่แสวงหากำไร (non-profit) กับภาคธุรกิจ (for-profit) หรืออาจเรียกว่าองค์กรลูกผสมเพื่อสังคม (non-for-profit or hybrid organization) ประเทศที่มีการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นอันดับต้น ๆ ของยุโรป ได้แก่ สหราชอาณาจักรและประเทศฟินแลนด์ ส่วนทางฝั่งทวีปอเมริกานั้นวิสาหกิจเพื่อสังคมเริ่มจากในรูปแบบของกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่กระทำโดยองค์กรไม่หวังผลกำไร ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากกลุ่มผู้นับถือศาสนาและการรวมกลุ่มของชุมชน ที่มีการผลิตสินค้าที่ทำเอง การเกิดของวิสาหกิจเพื่อสังคมปรากฏขึ้นในช่วงปี ค.ศ. 1970 และด้วยความโดดเด่นของกิจกรรมทางธุรกิจ วิธีการทางธุรกิจแบบใหม่นี้ต่อมาจึงถูกมองว่าเป็นทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับการสร้างรายได้เพื่อทดแทนการระดมทุนของรัฐบาล (Poon, 2011)

โดยเมื่อศึกษาถึงนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคมนั้น ไม่ปรากฏว่ามีนิยามศัพท์สากล แต่มีหลายหน่วยงานในระดับสากลที่พยายามให้นิยามความหมาย เช่น The United Nations Global Compact and The Rockefeller Foundation (2012) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคม หมายถึง ธุรกิจขนาดเล็กถึงขนาดกลางที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผลเชิงบวกให้กับสังคมหรือสิ่งแวดล้อมและในขณะเดียวกันก็สร้างผลตอบแทนทางการเงินด้วย ในขณะที่คณะกรรมการการยุโรป European Commission (2011) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า วิสาหกิจเพื่อสังคม หมายถึง ผู้ประกอบการในระบบเศรษฐกิจสังคม ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการสร้างผลกระทบทางสังคมมากกว่าการแสวงหากำไรสำหรับเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นส่วน มีดำเนินงานโดยการจัดหาสินค้าและบริการสำหรับตลาดในรูปแบบของผู้ประกอบการและนวัตกรรมรูปแบบใหม่ ผลกำไรส่วนใหญ่กลับไปใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางสังคม มีการจัดการอย่างเปิดเผยและมีความรับผิดชอบต่อพนักงาน ผู้บริโภค รวมถึงผู้มีส่วนได้เสียที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมเชิงพาณิชย์ของบริษัท จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมมุ่งเน้นที่จะพัฒนาประเทศใน 3 มิติไปพร้อมกัน กล่าวคือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม ตามหลักที่เรียกว่า “Triplon bottom line” ซึ่งเป็นแนวคิดของที่พัฒนามาจากแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เสนอไว้โดยคณะกรรมการบรันท์แลนด์ (Brundtland Commission) เมื่อปี ค.ศ. 1987 (Elkington, 2004)

จากการศึกษาพัฒนาการทางกฎหมายของต่างประเทศ พบว่า สหราชอาณาจักรมีการออกแบกกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะจำนวน 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบ “Charitable Incorporated Organization หรือ CIO” ซึ่งเป็นองค์กรกึ่งบริษัทกึ่งมูลนิธิโดยต้องจดทะเบียนกับหน่วยงานรับผิดชอบมูลนิธิ (Charity Commission) แทนที่จะเป็นหน่วยงานรับผิดชอบจดทะเบียนบริษัทหรือ Company House และรูปแบบ “Community Interested Company หรือ CIC” ซึ่งเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่ง โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ บริษัทเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยหุ้น (by Shares) และบริษัทเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนโดยการรับประกัน (by Guarantee) โดยต้องจดทะเบียนต่อหน่วยงานรับผิดชอบจดทะเบียนบริษัท (Company House) เหมือนเช่นกรณีการจดทะเบียนจัดตั้งบริษัททั่วไป แต่นอกจากบริษัทจะถูกควบคุมโดย Company House แล้วยังถูกควบคุมโดย The office of the Regulator of Community Interest Companies (CICs) หรือสำนักงานกำกับดูแลบริษัทเพื่อประโยชน์ชุมชนโดยเฉพาะอีกด้วย ในขณะที่สหรัฐอเมริกาได้มีการออกแบกกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนจัดตั้ง

เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะจำนวน 2 รูปแบบเช่นกัน ได้แก่รูปแบบ “Low-profit Limited Liability Company หรือ L3C” ซึ่งเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่ง (Smiddy, 2010) ได้รับการรับรองเป็นครั้งแรก ณ มลรัฐเวอร์มอนต์ (State of Vermont) ในปี 2008 ปัจจุบันมีมลรัฐที่ได้นำเอารูปแบบบริษัท L3C ไปใช้แล้วกว่า 10 มลรัฐ (Bishop, 2010) และรูปแบบ “Benefit Corporation” เป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกัน (Fama, 1980) ได้รับการรับรองเป็นครั้งแรก ณ มลรัฐแมริแลนด์ (State of Maryland) ในปี 2010 โดยมีเกณฑ์ต้นแบบ คือ Model Benefit Corporation Legislation หรือ MBCL ที่ออกแบบโดยองค์กรภาคเอกชน B Lab เพื่อให้มลรัฐต่าง ๆ นำไปพิจารณาว่าจะนำไปปรับใช้กับบริษัทในรูปแบบ Benefit Corporation ภายในมลรัฐของตนหรือไม่ (Balotti & Finkelstein, 2014) ปัจจุบันมีมลรัฐต่าง ๆ นำไปปรับใช้แล้วทั้งสิ้นกว่า 33 มลรัฐ โดยบางมลรัฐมีการปรับเปลี่ยนชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น Social Purpose Corporation (SPC) หรือ Flexible Purpose Corporation (FPC) เป็นต้น ส่วนประเทศอิตาลีนั้น มีการออกแบกกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะจำนวน 2 รูปแบบเช่นกัน ได้แก่ “สหกรณ์เพื่อสังคม” (Social Cooperatives) เริ่มประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 1991 โดยมุ่งส่งเสริมสหกรณ์ซึ่งเป็นองค์กรส่วนใหญ่มียุติใน ประเทศให้เป็นองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม และรูปแบบ “Società Benefit” มีลักษณะเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่งซึ่งมี ลักษณะคล้ายกับ Benefit Corporation ของสหรัฐอเมริกา เริ่มประกาศใช้เมื่อปี ค.ศ. 2015 ภายใต้กฎหมายชื่อ Stability Act of 2016 ในขณะที่ประเทศเกาหลีใต้ก็ได้ตราพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม หรือ Social Enterprise Promotion Act หรือ SEPA

เมื่อศึกษากฎหมายของประเทศไทยนั้น พบว่า ภาครัฐตราได้ตรากฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม ภายในประเทศ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน 4 ฉบับ ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติพ.ศ. 2554 พระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 261 พ.ศ. 2559 พระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 735 พ.ศ. 2564 และพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 โดยในส่วนของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 นั้นถือเป็นกฎหมายหลัก ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2562 และมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 23 พฤษภาคม 2562 เป็นต้นมา โดยที่ภาครัฐเห็นว่าการประกอบกิจการหรือการดำเนินงานของ ภาคเอกชนจำนวนมากซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน สังคม หรือสิ่งแวดล้อม อันถือเป็นการประกอบ กิจการหรือดำเนินการเพื่อสังคมยังไม่ได้รับการส่งเสริมความสามารถในการแข่งขันในตลาดจากภาครัฐเท่าที่ควรทำ ให้ผู้ประกอบการเพื่อสังคมจำนวนหนึ่งยังไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าทั้งในระดับภายในประเทศและ ระหว่างประเทศ จึงได้มีการศึกษาและยกร่างกฎหมายส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมมาตั้งแต่ปลายปี 2557 เพื่อกำหนด มาตรการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้มีผู้ประกอบการจากภาคเอกชนเข้ามาประกอบกิจการเพื่อสังคมมากขึ้นและเป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพโดยประสานการสนับสนุนและความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อจะมีผลให้ สังคมหรือ สิ่งแวดล้อมได้รับการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างเหมาะสมและยั่งยืน ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีลักษณะเช่นเดียวกับ ประเทศเกาหลีใต้ กล่าวคือ มีลักษณะเป็นกฎหมายที่มุ่งส่งเสริมและให้สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ แก่วิสาหกิจเพื่อสังคม หรือ กล่าวได้ว่า ประเทศไทยให้สถานะทางกฎหมายแก่วิสาหกิจเพื่อสังคมด้วยระบบการจัดทะเบียนวิสาหกิจเพื่อสังคม จึง แตกต่างจากกฎหมายของประเทศราชอาณาจักร อเมริกา และอิตาลี ที่มีลักษณะเป็นกฎหมายสำหรับจดทะเบียน พาณิชย์เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-Interview) นักวิชาการ นักกฎหมาย และภาคธุรกิจเอกชน

ประเภทและแหล่งของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา การศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เช่น ตัวบทกฎหมายทั้งกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เช่น บทความวิจัย บทความวิชาการ รายงานการประชุม วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ คุชฎินิพนธ์ คำพิพากษาของศาล ตำราทางกฎหมาย ที่มีการเผยแพร่ไว้ในสื่อชนิดต่าง ๆ รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยจะสืบค้นจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่เชื่อถือได้ เช่น ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย ห้องสมุดของหน่วยงานหรือองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงจากฐานข้อมูลสารสนเทศสากล (Internet)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิดตามประเด็นปัญหาของการศึกษา คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเฉพาะเจาะจงบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่และประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับเรื่องที่จะศึกษา รวมทั้งสิ้นจำนวน 9 คน ประกอบไปด้วย นักวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม จำนวน 2 คน ผู้ประกอบการภาคธุรกิจเอกชน ได้แก่ ตัวแทนผู้บริหารองค์กรภาคธุรกิจเอกชน จำนวน 2 คน ผู้บริหารองค์กรเพื่อสังคม ได้แก่ ตัวแทนขององค์กรเพื่อสังคม เช่น สถาบันไทยพัฒน์ มูลนิธิ เป็นต้น จำนวน 3 คน และตัวแทนจากบริษัทประชารัฐสามัคคี (ประเทศไทย) จำกัด จำนวน 2 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ประกอบจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตอบคำถามตามประเด็นวัตถุประสงค์ของการศึกษาแล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการศึกษาข้อความคิดว่าด้วยวิสาหกิจเพื่อสังคมในภาพรวมรวมถึงศึกษาความแตกต่างขององค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมกับองค์กรประเภทอื่น พบว่า องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมมีความแตกต่างจากองค์กรตามกฎหมายที่มีอยู่เดิม ซึ่งอาจจำแนกได้เป็นสองรูปแบบ กล่าวคือ องค์กรประเภทไม่แสวงหาผลกำไร อาทิ สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น กับ องค์กรประเภทที่มุ่งแสวงหาผลกำไร อาทิ ห้างหุ้นส่วนสามัญ ห้างหุ้นส่วนจำกัด หรือบริษัทจำกัด เป็นต้น แต่ลักษณะขององค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมจะเกิดจากการผสมผสานระหว่างองค์กรสองประเภทนี้เข้าด้วยกัน กล่าวคือ เป็นองค์กรที่มุ่งแสวงหากำไร แต่ผลกำไรที่ได้ส่วนใหญ่จะถูกนำไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม หรือช่วยเหลือผู้คนในสังคมมากกว่าที่จะนำมาแบ่งปันกันระหว่างผู้ถือหุ้นส่วน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นองค์กรลูกผสม ฉะนั้น วิสาหกิจเพื่อสังคมจึงเป็นภาคส่วนที่มีขนาดใหญ่และไม่ถูกจำกัดในเรื่องรูปแบบการดำเนินงาน รูปแบบการให้ความช่วยเหลือสังคม กลุ่มเป้าหมายที่ให้ความช่วยเหลือ รวมไปถึงรูปแบบองค์กรที่จัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม จึงทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมอาจเป็นองค์กรในรูปแบบใดก็ได้ที่มีอยู่ตามกฎหมาย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทย ตลอดจนนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม พบว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทของประเทศไทยมีจุดเริ่มต้นมาจาก โครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ที่มีการนำแนวคิดการประยุกต์ใช้กระบวนการทางธุรกิจเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและสังคม

อาทิ โครงการพัฒนาออยตุง และมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง โดยภาครัฐเริ่มมีมาตรการส่งเสริมอย่างวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา เมื่อศึกษาถึงกฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมพบว่า ภาครัฐตราได้ตรากฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมภายในประเทศ ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน 4 ฉบับ ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 พระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 261 พ.ศ. 2559 พระราชกฤษฎีกาตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 735 พ.ศ. 2564 และพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 โดยในส่วนพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 นั้นถือเป็นกฎหมายหลักซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2562 และมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 23 พฤษภาคม 2562 เป็นต้นมา

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการศึกษาวิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบทของต่างประเทศ ตลอดจนนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคม พบว่า วิสาหกิจเพื่อสังคมในบริบททั่วไปของประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ประเทศอิตาลี และประเทศเกาหลีใต้ มีความคล้ายคลึงกับของประเทศไทย แต่ในบริบทด้านกฎหมายพบว่าแต่ละประเทศมีการพัฒนากฎหมายเพื่อบังคับใช้กับวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายและแตกต่างกันออกไป โดยในกรณีของประเทศไทยมีการออกแบบกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ จำนวน 2 รูปแบบเช่นกัน ได้แก่ รูปแบบ “Low-profit Limited Liability Company หรือ L3C” ซึ่งเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่ง (Brewer, 2013) และรูปแบบ “Benefit Corporation” เป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่งเช่นเดียวกัน โดยมีเกณฑ์ต้นแบบ คือ Model Benefit Corporation Legislation หรือ MBCL ที่ออกแบบโดยองค์กรภาคเอกชน B Lab เพื่อให้สหรัฐต่าง ๆ นำไปพิจารณาปรับใช้ ในขณะที่สหราชอาณาจักร มีการออกแบบกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยเฉพาะจำนวน 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบ “Charitable Incorporated Organization หรือ CIO” ซึ่งเป็นองค์กรที่บริษัทที่มีมูลนิธิและรูปแบบ “Community Interested Company หรือ CIC” ซึ่งเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่ง ส่วนในประเทศอิตาลีนั้น มีการออกแบบกฎหมายขึ้นมาใหม่สำหรับจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะจำนวน 2 รูปแบบเช่นกัน ได้แก่ “สหกรณ์เพื่อสังคม” (Social Cooperatives) และรูปแบบ “Società Benefit” มีลักษณะเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบหนึ่งซึ่งมีลักษณะคล้ายกับ Benefit Corporation ของสหรัฐอเมริกา และสำหรับประเทศเกาหลีใต้นั้นได้ออกแบบกฎหมายที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกฎหมายของประเทศไทย ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม หรือ Social Enterprise Promotion Act หรือ SEPA

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 และข้อที่ 5 จากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศเพื่อเสนอกรอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย พบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ตลอดจนกฎหมายที่เกี่ยวข้องมีปัญหาทางกฎหมายและข้อบกพร่องหลายประการ อาทิ ปัญหาด้านนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาด้านคุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาด้านการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาการห้ามใช้คำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมปัญหาด้านมาตรการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมตลอดถึงปัญหาด้านการบังคับใช้กฎหมายสำหรับองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นได้ว่ามาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในปัจจุบัน ยังไม่เพียงพอที่จะส่งเสริมให้องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมภายในประเทศเจริญเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องด้วยกฎหมายของประเทศไทยยังมีปัญหาและข้อบกพร่องหลายประการ อีก

ทั้งสภาพแวดล้อมทางกฎหมายของประเทศไทยที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน ยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม และไม่มีความหลากหลาย ในขณะที่กฎหมายของต่างประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกาและอิตาลี มีการพัฒนากฎหมายที่ทันสมัยและมีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อบังคับใช้กับองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ จึงทำให้วิสาหกิจเพื่อสังคมของทั้งสามประเทศเจริญเติบโตเป็นอย่างมากและสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าประเทศไทยควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและควรพัฒนากฎหมายขึ้นมาใหม่ให้มีโครงสร้างทางกฎหมายที่สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อสร้างความโดดเด่นให้แก่วิสาหกิจเพื่อสังคมภายในประเทศและเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ภาคธุรกิจเอกชนให้เข้ามาลงทุนเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

การวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศเพื่อเสนอกรอบแนวคิดทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทย ผลจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ถึงข้อที่ 5 พบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 มีปัญหาทางกฎหมายหรือข้อบกพร่องหลายประการ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านการกำหนดนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 มาตรา 3 ได้ให้นิยามวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้ว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม หมายความว่า บริษัท ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล หรือนิติบุคคลอื่นที่ตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งดำเนินกิจการเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือการบริการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ และได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้” จากหลักกฎหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีปัญหาด้านการกำหนดนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคมในด้านข้อจำกัดของประเภทองค์กรที่จะเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องจากกำหนดให้เฉพาะแต่นิติบุคคลเท่านั้นเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม จึงไม่ครอบคลุมกรณีกิจการเจ้าของคนเดียวหรือการรวมกลุ่มใด ๆ ในลักษณะที่ไม่เป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย ซึ่งเป็นการขัดต่อหลักคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ไม่ได้จำกัดว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมจะต้องอยู่ในรูปแบบองค์กรใด ในขณะที่กฎหมายเกี่ยวกับวิสาหกิจเพื่อสังคมของสหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และอิตาลี ไม่พบว่ามีปัญหาเรื่องการนิยามศัพท์ เนื่องจากกฎหมายของทั้งสามประเทศมีลักษณะเป็นกฎหมายสำหรับจดทะเบียนพาณิชย์เป็นบริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดนิยามศัพท์คำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้ในกฎหมายดังกล่าว

2. ปัญหาด้านข้อกำหนดด้านคุณลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 มาตรา 5 ได้กำหนดลักษณะของวิสาหกิจเพื่อสังคมไว้ 5 อนุมาตรา ซึ่งผู้วิจัยพบปัญหาในกรณีของอนุมาตรา (3) และอนุมาตรา (4) กล่าวคือ มาตรา 5 อนุมาตรา 3 กำหนดให้กิจการที่จะจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมต้องนำผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ตาม (1) และแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละสามสิบของผลกำไรทั้งหมด จึงพบปัญหาด้านความเหมาะสมของการกำหนดสัดส่วนกำไรที่ต้องนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคม ซึ่งแม้ว่าจะเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงกับที่กำหนดไว้ในกฎหมายของประเทศเกาหลีใต้และกฎหมายของสหราชอาณาจักรกำหนด แต่ผู้วิจัยเห็นว่าบริบทของนักลงทุนในประเทศไทยกับนักลงทุนต่างประเทศมีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาในด้านศักยภาพหรือความสามารถในการลงทุน สภาวะทางเศรษฐกิจภายในประเทศ บริบทสังคมและชุมชน และกรณีมาตรา 5 อนุมาตรา 4 ที่กำหนดให้

กิจการที่จะจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมต้องมีการกำกับดูแลกิจการที่ดี แต่เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การกำกับดูแลกิจการที่ดีตามประกาศคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม เรื่อง การกำกับดูแลกิจการที่ดี พ.ศ.2562 แล้วพบว่า ยังไม่ครอบคลุมเนื่องจากยังขาดคุณลักษณะสำคัญของการเป็นองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม กล่าวคือ การคำนึงถึงผู้มีส่วนได้เสีย รวมถึงหลักเกณฑ์ในด้านการควบคุมตรวจสอบความโปร่งใสในด้านการดำเนินงานของวิสาหกิจเพื่อสังคมตามกฎหมายของประเทศไทยยังมีความหละหลวมอยู่พอสมควร เนื่องจากการตรวจสอบโดยองค์กรภายในเท่านั้น ไม่ปรากฏถึงส่วนที่กล่าวถึงการตรวจสอบโดยองค์กรภายนอก หรือการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียไว้แต่อย่างใดซึ่งเป็นการไม่สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกองค์กร ในขณะที่กฎหมายของต่างประเทศได้กำหนดเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียไว้อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะกฎหมายต้นแบบ MBCL ที่เป็นกฎหมายบังคับใช้สำหรับบริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภท Benefit Corporation

3. ปัญหาด้านการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562 มีลักษณะเป็นกฎหมายที่มุ่งส่งเสริม สนับสนุนและให้สิทธิพิเศษบางประการแก่วิสาหกิจเพื่อสังคม มิได้มีลักษณะเป็นกฎหมายสำหรับจดทะเบียนพาณิชย์เป็นบริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะเหมือนเช่นกรณีของต่างประเทศ จำนวนาสู่ปัญหาหลัก ๆ 2 ประการ กล่าวคือ ปัญหาการก่อตั้งองค์กรเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมประเภทที่ไม่ประสงค์จะแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้ถือหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น ซึ่งมาตรา 6 วรรคสอง กำหนดให้วิสาหกิจเพื่อสังคมที่ไม่ประสงค์จะแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้ถือหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นตามอนุมาตรา (1) ให้สามารถดำเนินการจัดตั้งห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือบริษัทจำกัดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือบริษัทมหาชนจำกัดตามกฎหมายว่าด้วยบริษัทมหาชนได้ โดยให้ถือว่าวัตถุประสงค์ในการนำผลกำไรไปใช้เพื่อสังคมเป็นการแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักกฎหมายมาตรา 6 วรรคสอง เป็นการบัญญัติเพื่อยกเว้นมาตรา 1012 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กล่าวถึงสัญญาจัดตั้งห้างหุ้นส่วนและบริษัทว่าคือสัญญาซึ่งบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปตกลงเข้ากันเพื่อกระทำการร่วมกัน ด้วยประสงค์จะแบ่งปันกำไรอันจะพึงได้แต่กิจการที่ทำนั้น ปัญหาจึงมีว่าการบัญญัติข้อยกเว้นไว้เช่นนี้เหมาะสมแล้วหรือไม่และถือเป็นการขัดต่อหลักการสำคัญของกฎหมายห้างหุ้นส่วนบริษัทหรือไม่ ในขณะที่ต่างประเทศไม่พบปัญหานี้เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร และอิตาลี ได้ออกแบบโครงสร้างกฎหมายขึ้นมาใหม่โดยเฉพาะ สำหรับจดทะเบียนพาณิชย์เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม โดยไม่ได้ตรากฎหมายในลักษณะที่เป็นการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมเหมือนเช่นกรณีของประเทศไทย รวมถึงมีปัญหาด้านการบังคับใช้กฎหมายกับองค์กรที่จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ.2562 ไม่ได้บัญญัติไว้ในเรื่องว่าเมื่อจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมแล้ว ภายหลังจดทะเบียนการบริหารงานภายในองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมเหล่านี้ต้องดำเนินการอย่างไร ซึ่งโดยหลักแล้วเมื่อกฎหมายเฉพาะไม่ได้บัญญัติในเรื่องใดไว้ ก็ต้องกลับไปใช้หลักกฎหมายทั่วไป ซึ่งหมายถึงกฎหมายที่ใช้บังคับแก่กรณีบุคคลนั้น ๆ เช่นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พระราชบัญญัติสหกรณ์ เป็นต้น จึงเกิดปัญหาขึ้นว่าโครงสร้างทางกฎหมายเหล่านี้หรือเนื้อหาสาระของกฎหมายเหล่านี้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ในกรณีของกฎหมายบริษัทนั้นอาจเกิดปัญหาด้านการบังคับใช้กฎหมาย อาทิ ปัญหาการคุ้มครองผู้ถือหุ้นข้างน้อยในกรณีที่บริษัทมีความต้องการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของบริษัทจากที่มีวัตถุประสงค์ในการแสวงหากำไรเพื่อนำมาแบ่งปันแก่ผู้ถือหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้นมาเป็นวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ ปัญหาการคุ้มครองกรรมการจากการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะตัวแทนหรือผู้แทนใน

องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมซึ่งต้องปฏิบัติหน้าที่โดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวมและผู้มีส่วนได้เสียเป็นสำคัญ และ
ปัญหาการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคม เนื่องด้วยแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมก่อตั้ง
ขึ้นโดยอาศัยทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder theory) ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อ
สังคมก็คือ ผู้มีส่วนได้เสีย

4. ปัญหาด้านการห้ามใช้คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติส่งเสริม
วิสาหกิจเพื่อสังคมมาตรา 9 บัญญัติว่า ห้ามมิให้บุคคลใดใช้คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม” ประกอบเป็นชื่อในการดำเนิน
กิจการเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายสินค้า การบริการ หรือการอื่น ๆ เว้นแต่เป็นผู้ได้รับการจดทะเบียนตามมาตรา
8 และในมาตรา 78 กำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนไว้คือ ต้องชำระค่าปรับทางปกครองในอัตราไม่เกินสองหมื่นบาท
การบัญญัติห้ามมิให้ใช้คำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมนั้น มีข้อดีในแง่ของการสร้างความชัดเจนให้แก่วิสาหกิจเพื่อสังคม
จัดความสับสนของสาธารณชน รวมถึงทำให้ง่ายต่อการบริหารจัดการของภาครัฐซึ่งเป็นหน่วยงานในการขับเคลื่อน
วิสาหกิจเพื่อสังคม แต่การบัญญัติห้ามในลักษณะดังกล่าวก็อาจทำให้กฎหมายกลายเป็นปัญหาหรืออุปสรรคในการ
ชัดเจนการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศไทยได้ เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้มีได้บังคับให้ผู้ประกอบการ
ภาควิสาหกิจเพื่อสังคมทุกรายต้องมาขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ประกอบการ
แต่ละรายหรือแต่ละองค์กรไป ดังนั้น อาจมีผู้ประกอบการเพื่อสังคมจำนวนหนึ่งที่มีศักยภาพและความสามารถในการ
ดำรงตนอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่หวังพึ่งการส่งเสริมหรือสนับสนุนใด ๆ จากภาครัฐ หรือสิทธิประโยชน์ที่รัฐให้ตาม
กฎหมายฉบับนี้ยังไม่เป็นที่พอใจหรือยังไม่ตรงต่อความต้องการของผู้ประกอบการนั้น ๆ ข้อห้ามดังกล่าวนี้อาจส่งผล
ต่อการบันทึกกำลังใจในการทำงานและเกิดความเสี่ยงที่จะถูกลงโทษตามกฎหมายหากยังใช้คำว่าวิสาหกิจเพื่อสังคม
โปรโมทกิจการหรือใช้เป็นส่วนหนึ่งของชื่อกิจการและอาจจะเลิกกิจการไปในที่สุดก็เป็นได้ ในขณะที่กฎหมายของ
สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกา และอิตาลี ไม่พบว่ามีบทบัญญัติห้ามในลักษณะดังกล่าว เนื่องมาจากกฎหมายของ
ทั้งสามประเทศนี้มีลักษณะเป็นกฎหมายสำหรับจดทะเบียนพาณิชย์เป็นบริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ ดังที่กล่าว
มาแล้วข้างต้น

5. ปัญหาการดำเนินการส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติส่งเสริม
วิสาหกิจเพื่อสังคมตราขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสนับสนุนและให้สิทธิประโยชน์บางประการแก่ผู้ขึ้นทะเบียน
เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนหันมาเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคมมากขึ้น เช่น มาตรการ
ด้านเงินทุนสำหรับการริเริ่มกิจการหรือมาตรการทางภาษี เป็นต้น สิทธิเหล่านี้ผู้ที่มีสิทธิได้รับคือ ผู้ประกอบการ
วิสาหกิจเพื่อสังคมเฉพาะที่จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมตามพระราชบัญญัตินี้เท่านั้น จึงเห็นได้ว่า มาตรการ
ส่งเสริมของภาครัฐอาจนำมาสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้ อีกทั้งมาตรการส่งเสริมต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเพียง
มาตรการในช่วงสั้น ๆ อาจส่งผลดีต่อวิสาหกิจเพื่อสังคมในระยะแรก ๆ เท่านั้น แต่เมื่อหมดระยะเวลาที่จะได้รับ
ความช่วยเหลือดังกล่าวจากภาครัฐแล้วต้องพิจารณาต่อไปว่าวิสาหกิจเพื่อสังคมที่พึ่งเงินสนับสนุนจากภาครัฐเหล่านั้น
จะยังคงดำรงองค์กรให้ดำเนินกิจการเพื่อเป้าหมายทางสังคมได้อยู่หรือไม่ ซึ่งหากไม่สามารถดำรงองค์กรให้ดำเนิน
กิจการเพื่อเป้าหมายทางสังคมอยู่ต่อไปได้ ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าประเทศไทยประสบผลสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อ
สังคม เพราะปัจจัยหนึ่งแห่งความสำเร็จของวิสาหกิจเพื่อสังคม คือ การเป็นองค์กรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะ
ยาวเพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคมได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

นอกจากนี้ยังพบปัญหาการก่อตั้งองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมในแต่ละประเภท แม้พระราชบัญญัติส่งเสริม
วิสาหกิจเพื่อสังคมจะเปิดโอกาสให้วิสาหกิจเพื่อสังคมก่อตั้งขึ้นได้ในหลายรูปแบบองค์กรก็ตาม แต่ภายใต้หลัก

กฎหมายไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ไม่ถูกออกแบบมาตั้งแต่แรกเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคม กฎหมายเหล่านี้จึงไม่เอื้อให้สามารถดำเนินงานในลักษณะเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมได้

สรุปผล

จากผลการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า นโยบายและมาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมในปัจจุบันยังไม่เพียงพอที่จะส่งเสริมให้องค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมภายในประเทศเจริญเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องด้วยกฎหมายของประเทศไทยยังมีปัญหาและข้อบกพร่องหลายประการ และสภาพแวดล้อมทางกฎหมายของประเทศไทยก็ยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมและไม่มีความหลากหลาย ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของการวิจัย

ในขณะที่กฎหมายของต่างประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร สหรัฐอเมริกาและอิตาลี มีการพัฒนากฎหมายที่ทันสมัยและมีรูปแบบที่หลากหลายเพื่อบังคับใช้กับองค์กรวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะ จึงทำให้อุตสาหกรรมวิสาหกิจเพื่อสังคมของทั้งสามประเทศเจริญเติบโตเป็นอย่างมากและสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ประเทศไทยควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่บังคับใช้อยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ผู้วิจัยเสนอให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม พ.ศ. 2562 ดังนี้

1. เสนอให้แก้ไขนิยามศัพท์วิสาหกิจเพื่อสังคมในมาตรา 5(3) โดยผู้วิจัยเห็นว่า คำจำกัดความที่เหมาะสมนั้นควรต้องสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิสาหกิจเพื่อสังคม 3 ประการ คือ องค์ประกอบด้านวัตถุประสงค์ กล่าวคือ แม้วิสาหกิจเพื่อสังคมจะดำเนินกิจการในเชิงธุรกิจ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ องค์ประกอบด้านที่มาของรายได้ กล่าวคือ มีรายได้หลักมาจากการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือการบริการตามตลาดปกติ มิใช่มาจากการรับบริจาคหรือเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ และองค์ประกอบด้านผลกำไร กล่าวคือ ต้องนำผลกำไรส่วนใหญ่ไปใช้เพื่อให้บริการวัตถุประสงค์ทางสังคม มิใช่เพื่อความมั่งคั่งของเจ้าของหรือผู้ถือหุ้น

2. เสนอให้แก้ไขหลักกฎหมายมาตรา 5(3) โดยกำหนดสัดส่วนกำไรที่ต้องนำไปเพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมตามระยะเวลาประกอบการเป็นขั้นบันได กล่าวคือ กรณีดำเนินงานมาแล้วน้อยกว่า 2 ปี ต้องนำผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละหกสิบไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมและแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละสิบลบของผลกำไรทั้งหมด กรณีดำเนินงานมาแล้วมากกว่า 3 ปี แต่ยังไม่ถึง 5 ปี ต้องนำผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละหกสิบห้าไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมและแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละสามสิบห้าของผลกำไรทั้งหมด และกรณีดำเนินงานมาแล้วตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปต้องนำผลกำไรไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคมและแบ่งปันกำไรให้แก่ผู้เป็นเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นได้ไม่เกินร้อยละสามสิบของผลกำไรทั้งหมด

3. เสนอให้บัญญัติเพิ่มเติมหลักกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถือหุ้นฝ่ายข้างน้อยกรณีบริษัทต้องการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การดำเนินงานจากบริษัทที่มุ่งแสวงหากำไรเพื่อมาแบ่งปันแก่ผู้ถือหุ้นหรือผู้ถือหุ้นมา

เป็นบริษัทที่มุ่งแสวงหากำไรเพื่อนำไปใช้ให้บรรลุตามเป้าหมายทางสังคม รวมถึงกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการให้ชัดเจน และกำหนดให้กรรมการมีหน้าที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้เสียเป็นสำคัญ บทคุ้มครองกรรมการในกรณีที่การปฏิบัติหน้าที่อย่างใด ๆ ของกรรมการ กำหนดให้บริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมจำกัดต้องทำรายงานประโยชน์ประจำปี (annual benefit report) เพื่อเสนอต่อผู้ถือหุ้นและสาธารณะกำหนดให้บริษัทวิสาหกิจเพื่อสังคมต้องผ่านการประเมินการดำเนินงานโดยใช้มาตรฐานของบุคคลที่สามเป็นตัวชี้วัดผลการประกอบการทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของบริษัทว่าผลการประกอบการด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของบริษัทอยู่ในเกณฑ์ใด และบริษัทต้องเปิดเผยผลการตรวจสอบด้วยแก่สาธารณะด้วย

4. เสนอให้ยกเลิกข้อความในมาตรา 9 และมาตรา 78 ของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมที่บัญญัติห้ามใช้คำว่า “วิสาหกิจเพื่อสังคม” เนื่องจากขัดต่อแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมและขัดต่อแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มุ่งเน้นการพัฒนาทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กันเพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว ทั้งการบัญญัติห้ามยังส่งผลกระทบต่อการบินตอนจิตใจของผู้ที่มุ่งมั่นตั้งใจทำงานเพื่อสังคมให้เลิกทำงานเพื่อสังคมเพราะเกรงว่าจะเป็นความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ ดังนั้น ข้อห้ามตามกฎหมายข้อนี้ไม่ส่งผลดีต่อการพัฒนาวิสาหกิจเพื่อสังคมในประเทศ โดยเสนอให้สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมอาจให้สัญลักษณ์ใด ๆ เพื่อแสดงออกถึงการรับรองการเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมหรือการเป็นผู้ประกอบการวิสาหกิจเพื่อสังคมแทน

5. เสนอให้ภาครัฐควรพิจารณามาตรการส่งเสริมต่าง ๆ ให้อยู่บนหลักพื้นฐานของความเสมอภาค เท่าเทียม และคำนึงถึงการเจริญเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคมในระยะยาว เพราะปัจจัยแห่งความสำเร็จอย่างหนึ่งของวิสาหกิจเพื่อสังคม คือ การเป็นองค์กรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

6. เสนอให้ภาครัฐพัฒนารูปแบบกฎหมายใหม่ขึ้นมาสำหรับจดทะเบียนพาณิชย์เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมโดยเฉพาะเหมือนเช่นกรณีของต่างประเทศเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ผู้ประกอบการเพื่อสังคมในการพิจารณาเลือกควบคู่ไปกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อให้วิสาหกิจเพื่อสังคมเจริญเติบโตเทียบเท่านานาอารยประเทศและบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษากฎหมายของประเทศอื่น ๆ นอกจากกฎหมายของสี่ประเทศดังกล่าว รวมถึงศึกษาความเป็นไปได้ ปัญหาหรืออุปสรรค ในการนำรูปแบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงคุณลักษณะสำคัญของแนวคิดวิสาหกิจเพื่อสังคมว่ามีองค์ประกอบสำคัญอยู่สามประการ คือ องค์ประกอบด้านวัตถุประสงค์ที่แม้วิสาหกิจเพื่อสังคมจะดำเนินกิจการในเชิงธุรกิจ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมเป็นเป้าหมายหลักของกิจการ องค์ประกอบด้านที่มาของรายได้ ซึ่งต้องมีรายได้หลักมาจากการผลิต การจำหน่ายสินค้า หรือการบริการตามตลาดปกติ มิใช่มาจากการรับบริจาคหรือเงินช่วยเหลือจากภาครัฐ และองค์ประกอบด้านผลกำไรที่ต้องนำผลกำไรส่วนใหญ่ไปใช้เพื่อให้บริการวัตถุประสงค์ทางสังคม มิใช่เพื่อความมั่งคั่งของเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นส่วนหรือผู้ถือหุ้น นอกจากนี้ ในการบริหารงานภายในขององค์กร วิสาหกิจเพื่อสังคมนั้นต้องมีการกำกับดูแลกิจการที่ดี มีความรับผิดชอบต่อพนักงาน ผู้บริโภค รวมถึงผู้มีส่วนได้เสียที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมเชิงพาณิชย์จากการดำเนินงานและผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือการตรวจสอบ

ความโปร่งใส ดังนั้นในการพัฒนากฎหมายเพื่อส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมของประเทศไทยนั้นโครงสร้างทางกฎหมายควรมีความหลากหลายและต้องสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดของวิสาหกิจเพื่อสังคมดังกล่าวข้างต้น

References

- Balotti, F.R., & Finkelstein, J.A. (2014). *The Delaware Law of Corporations & Business Organizations Statutory Deskbook*. Wolters Kluwer Law & Business.
- Bishop, C.G. (2010). The Low-Profit LLC (L3C): Program Related Investment by Proxy or Perversion?. *Arkansas Law Review*, 63, 243.
- Brewer, C.V. (2013). Seven Ways to Strengthen and Improve the L3C. *Recent University Law Review*, 25(329), 329–350. https://www.regent.edu/acad/schlaw/student_life/studentorgs/lawreview/docs/issues/v25n2/03Brewervol.25.2.pdf
- Elkington, J. (2004). Enter the Triple Bottom Line. <http://www.johnelkington.com/archive/TBL-elkington-chapter.pdf>
- European Commission. (2011). *Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions*. <http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:EN:PDF>
- Fama, E.F. (1980). Agency Problems and the Theory of the Firm. *The Journal of Political Economy*, 88 (2), 288–307. <http://www.jstor.org/stable/1837292>
- Freeman, E.R. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman.
- Nyssens, M., & Defourny, J. (2010). *Social Enterprise*. Appear in K. Hart, J.L. Laville & C. Cattani, eds., *The Human Economy: A Citizen's Guide*, pp. 284–292. Polity.
- Poon, D. (2011). The Emergence and Development of Social Enterprise Sectors. *Social Impact Research Experience (SIRE)*, 8. <http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=sire>
- Post, J.E., Lawrence, A.T., & Weber, J. (2001). *Business and Society: Corporate Strategy, Public Policy and Ethics* (10th ed.). McGraw-Hill.
- Smiddy, L.O. (2010). Corporate creativity: The Vermont L3C & Other developments in social Entrepreneurship. *Vermont Law Review*, 35. <https://staging.community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/aritcle-smiddy.pdf>

The United Nations Global Compact and The Rockefeller Foundation. (2012). *A Framework for Action: Social Enterprise & Impact Investing*. https://www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/development/Framework_Social_Enterprise_Impact_Investing.pdf